

AMOR
VINCIT
OMNIA

Konstantīns

Karulis

dzīvē un
darbos

Saturs

Ievads

Janīna Kursīte 9

I. KONSTANTĪNS KARULIS: PERSONĪBA UN DARBĪBAS JOMAS

Konstantīna Karuļa dzīves un personības likloči

Jānis Stradiņš 16

Konstantīns Karulis: biogrāfijas meti, literārā,
literatūrzinātniskā un folkloristiskā darbība, sarakste

Janīna Kursīte 28

Konstantīna Karuļa devums zinātnē

Ilga Jansone 45

Konstantīna Karuļa darba gadi bibliotēkā

Venta Kocere 53

Konstantīna Karuļa “Latviešu etimoloģijas vārdnīca”
un aizguvumu etimoloģizēšana

Igors Koškīns 63

Konstantīna Karuļa etimoloģiski analizētie latviešu kopvalodas
nepārprotamie un varbūtējie leksiskie somugrismi

Ojārs Bušs 70

Ar maizi saistītā leksika K. Karuļa “Latviešu etimoloģijas vārdnīcā”

Indra Čekstere 77

Ar dziedināšanu saistītie vārdi K. Karuļa
“Latviešu etimoloģijas vārdnīcā”

Ieva Ančevska 88

Konstantīna Karuļa ilgais ceļš uz tiesību zinībām

Kristīne Rotbaha 98

Konstantīna Karuļa pedagoģiskā darbība un pedagoģiskās atziņas

Aida Krūze, Alīda Zigmunde 110

Konstantīns Karulis kā kara ziņotājs (kara ziņotāju kolektīvā portreta skice) <i>Kaspars Zellis</i>	121
Mana tēva atmiņas par Konstantīnu Karuli <i>Gundega Grīnuma</i>	133
Atmiņas par Konstantīnu Karuli (Tālie Austrumi, 1945–1946) <i>Andrejs Grīnums</i>	136
Irēne Karule: “Manas mājas ir latviešu valoda” <i>Vita Zelče</i>	137
Konstantīns Karulis bērnu un mazbērnu atmiņās <i>J. Kursītes komentārs</i>	162

II. KONSTANTĪNA KARUĻA PUBLIKĀCIJAS PAR FOLKLORU UN LATVIJAS VĒSTURI

Jāņa senās saknes <i>J. Kursītes komentāri</i>	172
Vai latviešu Māra ir Svētā Marija? <i>J. Kursītes komentāri</i>	178
Saules kulta atspulgs <i>J. Kursītes komentāri</i>	186
Atklājums un tā izraisītās pārdomas (par Gunta Eniņa uzietajām zīmēm smilšakmens klintīs) <i>J. Urtāna komentāri</i>	190
Ceļš uz Latvijas okupāciju <i>J. Kursītes komentāri</i>	197
Kārļa Ulmaņa rokraksti <i>K. Rotbahas komentāri</i>	309
Benjamiņi un “Atpūta” <i>J. Kursītes komentāri</i>	318
Latviešu leģionāru laikraksta 50. gadadiena <i>J. Kursītes komentāri</i>	322

Latvijas radiofonā	
<i>J. Kursītes komentāri</i>	324
Jānis Endzelīns atmiņās	
<i>J. Kursītes komentāri</i>	334
Konstantīna Karuļa publikāciju saraksts	342
Summary	347
Autori	351

Konstantīna Karuļa darba gadi bibliotēkā

Venta Kocere

Konstantīna Karuļa darba gadi LPSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālajā bibliotēkā (tagad Latvijas Universitātes Akadēmiskajā bibliotēkā) ilga no 1964. gada 25. aprīļa līdz 1975. gada 1. jūnijam. Viņa amats bija – vecākais zinātniskais līdzstrādnieks Zinātniskās bibliogrāfijas nodaļā. Ielūkojoties bibliotēkas darba pārskatos, redzams, ka K. Karuļa zinātniskā darba tēmas bija: “Latviešu grāmatniecības vēsture, 1940–1941”, “Latviešu padomju grāmata, 1917–1919”, “Latviešu grāmata Padomju Savienībā, 1920–1940” un “Anša Gulbja izdevniecība un tās nozīme Latvijas grāmatniecībā”.¹ K. Karulis bija rakstu krājuma “Grāmatas un to krātuves” (Arājs 1966) redakcijas loceklis.

1967. gadā klajā nāca trīs K. Karuļa sagatavoti izdevumi: “Latviešu grāmata gadsimtu gaitā” (Karulis 1967a), “Latviešu padomju prese” (Karulis 1967b), un «Печать Советской Латвии» (Карулис, 1967). Pēteris Bauģis savā recenzijā par pirmo no izdevumiem raksta:

K. Karulis veicis lielu un vajadzīgu zinātnisku pētniecības darbu un izdevniecības noteiktajā grāmatas apjomā ietilpinājis maksimāli iespējamo latviešu grāmatniecības vēstures materiālu. Lai arī autors savu darbu pieticīgi raksturo kā populāri zinātnisku apcerējumu, tomēr to var uzskatīt par pirmo dziļāko vāgu latviešu grāmatniecības vēstures apguvē. Tāpēc K. Karuļa darbu ar interesi lasīs ne vien tie, kas vispār interesējas par grāmatniecību, bet arī speciālisti, vēstures un literatūras vēstures zinātnieki. (Bauģis 1967, 168)

Simpātijas, cieņa un draudzība vienoja Konstantīnu Karuli un Nopelniem bagāto kultūras darbinieku, bibliogrāfu, literatūrzinātnieku, tulkotāju un Misiņa bibliotēkas vadītāju Kārli Egli (1887–1974).

¹ Sk. Научная работа. Отчёт о работе за 1965 год / Фундам. б-ка АН ЛССР. Рига, 1966, с. 13.
Книжное дело. Отчёт о работе за 1967 год / АН ЛССР. Фундам. б-ка. Рига, 1968, с. 20.
Книжное дело. Отчёт о работе за 1968 год / АН ЛССР. Фундам. б-ка. Рига, 1969, с. 20.
Книжное дело. Отчёт о работе за 1970 год / АН ЛССР. Фундам. б-ка. Рига, 1971, с. 21.
Книжное дело. Отчёт о работе за 1971 год / АН ЛССР. Фундам. б-ка. Рига, 1972, с. 26.
Книжное дело. Отчёт о работе за 1973 год / АН ЛССР. Фундам. б-ка. Рига, 1974, с. 33.
Книжное дело. Отчёт о работе за 1974 год / АН ЛССР. Фундам. б-ка. Рига, 1975, с. 35–36.
Книжное дело. Отчёт о работе за 1975 год / АН ЛССР. Фундам. б-ка. Рига, 1976, с. 36.
Mašīnrakstā.

Kārļa Egles biobibliogrāfijas ievadā K. Karulis raksta:

Kārlis Egle ir dziļi ieaudzis latviešu kultūras dzīvē – gan kā senu taku meklētājs, gan vērtību apzinātājs, kārtotājs un glabātājs, gan arī kā bezgala daudzu kultūras pasākumu rosinātājs, darba mudinātājs un līdzī darītājs. Tuvodamies sava astotā gadu desmita nobeigumam, viņš vēl joprojām nerimtīgi liek lietā savas zināšanas, padomu un aso kritisko skatu, gan nevarēdams pats vairs savā redzes lokā pārskatīt milzīgo tīrumu, kurā tik garā gadu gājumā nesavtīgi kaisījis kultūras sēklu un kurš nu – tūkstošu roku kopts – nes bagātus augļus... Cik plašs ir bijis šis kultūras darbs, par to tikai daļēji liecina Kārļa Egles grāmatu un rakstu rādītājs, jo ne katrs pasākums atspoguļojies rakstu rindās.[...] Ja meklējam iezīmes, kas vislabāk raksturo Egles plašo kultūras darbu, tad pirmām kārtām jāmin viņa ļoti bagātīgā, reizēm pat enciklopēdiskā faktu zināšana, tieksme rūpīgi pārbaudīt katru faktu, iekāms to publicē, un pamatīgā analīze, bez kuras viņš neizsaka nevienu secinājumu. Uzmaniģi Egle pieiet ne tikai lieliem, bet arī daudziem ļoti sīkiem kultūras dzīves faktiem, apzinādāmie, ka tie var zīmīgi raksturot aplūkojamo laikmetu vai personu. Ar lielu deģsmi viņš cenšas apzināt katru kultūras vērtību, atrast vēl neatklātus faktus un materiālus, bet, ja tie reiz nokļuvuši viņa rokās, tad ar lielu mīlestību viņš tos glabā, sistematizē un rūpējas par to satura atsegšanu zinātniskā darbā. Neatļaidīgi meklēt, saudzīgi glabāt un prasmīgi popularizēt kultūras vērtības, padarot tās par visplašāko tautas aprindu piederumu, – tāds ir bijis Kārļa Egles lielais uzdevums. (Karulis 1966, 1, 17–18)

Interesantas ir K. Karuļa atmiņas par ciemošanos pie Kārļa Egles un viņa dzīvesbiedres Elmīras Egles un par K. Egles savākto materiālu kārtošanas procesu nodošanai Misiņa bibliotēkai:

Apciemodams Kārli Egli 60. gados, allaž redzēju uz viņa galda materiālu vai grāmatu kaudzītes, uz kurām bija uzliktas mazas zīmītes ar uzrakstiem “Misiņiem”, “Veidenbauma muzejam”, “Uz Alūksni”, “Piebalgai” un citiem. Viņš arī paskaidroja: “Tās manas man jāatdod prom, lai liek fondos.” Lielas rūpes viņam bija par jaunajiem muzejiem.

Elmīra Egle teica: “Kārlim jau pie sirds tie Misiņi. Pašu nosvieda nost no amata, bet vēl nes un nes uz Misiņiem.”

Tad kādu dienu bija neliels satraukums. Elmīra man uzrakstīja zīmīti: “Bail, ka Kārli neķer trieka. Sāk šo atkal vajāt.”

Kārlis nemaz negribēja runāt, bet tad paskaidroja, ka bibliotēkas partijas organizācija apvainojot šo, ka viņš piesavinājis bibliotēkas materiālus. Tieši, paņēmis sev uz māju tos rokrakstus, kas viņam nodoti kā bibliotēkas lasītājam vai darbiniekam. Prasot, lai tūlīt atdodot, citādi būšot darīšana ar prokuratūru. Sevišķi aktīvi esot divi partijas darbinieki – partijas sekretārs un kāda sieviete, nodaļas vadītāja. Tirdot viņu un apvainojot.

Kārlim Eglem tiešām bija daudz materiālu, ko viņš glabāja “aizskapē” – darba istabas daļā, kas bija norobežota ar skapjiem un durvīm, kurām priekšā aizkāra atslēgu. Tā bija tāda kā svēta vieta, kurā arī mani tikai retums ielaida. Tur bija viņa paša rokraksti, korektūru lapas, retas grāmatas, bet arī daudz vēstuļu (daļēji

Elmīras sarakstītas) un citu rokrakstu. Kārlis teica, ka tos viņam personīgi nodevuši autori tieši viņa glabāšanā, neuzticot bibliotēkai. Tā tas noticis jau Latvijas laikā, bet īpaši Padomju iekārtā, kad cilvēki neuzticējušies ne arhīvam, ne bibliotēkām, jo to fondus revidēja un putināja varas vīri. Dažus rokrakstu devējus nosauca vārdā – Krauklišu Līze, Ernestīne Poruka. Abas viņas noteikušas – glabāt papīrus līdz mūža beigām, tad nodot dzīvam pēctecim. – Tādu materiālu, kas būtu bibliotēkas īpašums, Egļem mājās neesot.

Satraukums bija ilgi: bibliotēkas darbinieki draudēja pat ar kratīšanu, tāpēc Kārlis dzīvoja lielā nemierā. Tai laikā viņš dažus rokrakstus uzticēja man – kas zinot, varbūt tiešām no viņa atņēmsot. Zinu, ka vairākus rokrakstus viņš uzticēja arī citiem.

Šie satraukuma laiki radīja pārtraukumu K. Egles vedumiem uz Misiņiem.

1964. gada beigās bija vēl viens satraukums. J. Kučers Sinolē bija pievācis fotogrāfa R. Knokes atstāto mantību Galgauskā un piedāvāja K. Egļem. Kārlis dabūja akadēmijas mašīnu un braucām uz Sinoli, lai pārvestu materiālus Misiņiem. Cita vidū bija vairākas kartes ar foto negatīviem – pagājušā gadsimta beigu un šā gadsimta sākuma uzņēmumi. Tur bija daudz nezināmu cilvēku, bet arī kultūras darbinieki; vērtīgas bija daudzas sadzīves ainas (pļaušana, kuļšana u. c.). Stiepām smagās kastēs uz mašīnu, pārvedām uz bibliotēku. Tad sākās trācis: retumu vadītāja Vaita atteicās “tādus krāmus” pieņemt, un viņas ietekmē arī bibliotēkas direktors noraidīja šo materiālu pieņemšanu. Visas kastes aizveda uz Druvienas muzeju, bet daudz ceļā saplīsa.

Kārlis šis notikums dziļi satricē – kā gan tā varot izturēties pret kultūras vērtībām?

Pagāja atkal gadi, līdz K. Egļe sāka atkal dot pa rokrakstam vai grāmatai Misiņiem. Ap 1970. gadu, kad sakās Kārļa slimošana, vairākkārt viņš aicināja mani palīgā materiālu kārtošanai – daļa jau tūlīt atdošanai Misiņiem. Ar direktora E. Arāja atļauju divas dienas nosēdēju līdz ar Kārli pie papīru šķirošanas arī darba laikā.

Bija jau arī tad nepatīkšanas. E. Arājs pēc trim dienām man teica – darbinieki sūdzoties, ka Karulis jau trīs dienas sēž pie Egles, bet bibliotēkai pa to laiku nav nodots neviens materiāls. Pastāstīju, ka tur jau rokrakstu un citu materiālu kaudzēm – tūkstošiem, viss vēl jāsakārto. Taču direktors to nesaprata – lai tik Egļe dodot šurp. Kad pastāstīju Egļem, viņš skumji noteica: “Ai, muļķīši, vai tie ko saprot no arhīva darba. Lai nu paciešas, kur tad citur tas aizies kā uz Misiņiem.” Norunājām, ka es turpmāk palīdzēšu Egļem tikai pēc darba laika un pa svētdienām.

Materiālus kārtojām lielajā ēdamistabā. Elmīra nesa pa kaudzītei no darbistas aizskapes un lika uz lielā galda. Galda galā sēdēja Egļe un kārtoja materiālus, komentēja un norādīja man, kur likt. Viņš tikai retumis pats paņēma kādu papīru rokā; es pacilāju, pašķīrstīju, šo to palasīju priekšā, un Egļe viegli orientējās. Daudz ko (īpaši vēstules) saliku pa aploksnēm. Bez viņa norādījumiem liela vēstuļu daļa paliktu neatlasīta.

Manuskriptus dalīja trijās kaudzēs (saliekot pēc tam vākos); kas uz Misiņiem, kas vēl pašam glabājami, bet lielākā daļa – man (bieži pasakot: “To nu tu cieši glabā! Izmanto, uzraksti ko, bet glabā cieši!”). Bija arī papīri, kas aizgāja makulatūrā.

Izskatījām daudz materiālu, bet ne visus – K. Egļe sāka nogurt. Elmīra teica, ka naktīs mostoties un domājot par materiālu kārtošanu. Tad darbu pārtraucām. Tika jau arī Misiņiem lielas kaudzes.

Kad K. Egle pavisam sagura, darbs ar materiāliem pavisam pārtrūka. 1974. gadā viņš aizgāja Aizsaulē. Tad materiālus rakstijām abi ar Elmīru Egli. Raiņa bibliogrāfiju viņa nodeva Raiņa muzejam (kā jau agrāk bija norunāts) – pa vairākām daļām. Visu pārējo siko izcilājām, un Elmīra noteica, kas dodams Misiņiem. Pirmām kārtām jau visa bibliotēka. No manuskriptiem viņa atlasīja dažus nelielus materiālus, ko lika vēl man glabāt (to vidū Raiņa un Aspazijas rokraksti, ko vēlāk nodevu Raiņa muzejam), un K. Egles “Dienu piezīmes”.

Kad Elmira 1979. gada aprīlī aizgāja Aizsaulē, sakārtoju K. Egles materiālus nodošanai (un vairs – pēc remonta – aizskapes nebija), un 20. aprīlī bibliotēkas komisija tos pieņēma. Tā Kārļa un Elmīras garajā mūžā krātais nu nonāca viņu lolotajos Misiņos.²

K. Karulis palaikam mēdza sacerēt veltījumdzejoļus. LU Akadēmiskās bibliotēkas K. Egles fondā atrodams veltījums Elmīrai Eglei:

Elmīrai

Kārlī smuci nobildīja,
 tu un es vien filmēt spēja:
 Stāmus, rēklus, ejot, smaidot
 tu ar mājumiem meatus raidot.
 Arī planetes bēdēs lika;
 Sironijs lūgums izteikts āra,
 Lai pie mūsu kārti varam
 tu tos vārus filmēt varam,
 kas reiz Kārlim bija draugi.
 Tā mū atcerēs mēs, un tu arī,
 Dīnai ar vārus velēt,
 Jāciet acis pūtnēt!

Konstantīns

Elmīrai Eglei
 1957. gada maijā.
 LU AB MBR
 K. Egles f., 896, 5.

² LU AB MBR Kārļa Egles fonds.

Sakarā ar K. Egles 85. dzimšanas dienu 1972. gadā publicēti vairāki K. Karuļa raksti periodiskajos izdevumos (Karulis 1972a, 1972b; Roze, Karulis 1972).

1980. gadā iznāca grāmata Kārlis Egle “Manas atziņas: izraksti no dienu piezīmēm un vēstulēm” (Egle 1980), kuras sastādītāja bija K. Karuļa dzīvesbiedre Liene Roze, bet ievadapcerējumu “Par Kārli Egli un viņa atziņām” sniedzis K. Karulis. Rakstītajā jūtama dziļa cieņa un mīlestība:

Kaut arī daudzās Kārļa Egles dienu piezīmēs ieskanas vientulības sāpes, arī skumjas par nepietiekamo atbalstu viņa darbam un ierosinājumiem, kā arī vecuma un spēku izsīkuma apzināšanās, savā pamatnoskaņā tās pauž ticību gaišajam un labajam cilvēkā un visā dzīvē. Kārlis Egle dziļā pārlicībā cildina dzīvības prieku, “kas neļauj tev būt necilvēkam, bet liek kaisīt labestību un mīlestību uz visām pusēm”. (Karulis 1980, 23)

Strādājot Fundamentālajā bibliotēkā, K. Karulis ne tikai nodarbojās ar pētniecisko darbu, bet bija arī sabiedriski aktīvs cilvēks.

1967. gadā Igaunijā Viru rajonā notika pirmais Baltijas republiku Zinātņu akadēmiju bibliotēku saiets – “Bibliopolis” (grāmatu pilsēta no grieķu valodas), kur nopietni referāti mijās ar sirsnīgām sarunām, saviesīgiem vakariem un priekšnesumiem. Tika nolemts, ka šīs bibliotēkuru tikšanās notiks katru gadu kādā no Baltijas republikām. “Bibliopolis” bija reāla iespēja tikties ar radniecīgo bibliotēku kolēģiem, vairākas dienas pabūt pie dabas un arī atpūsties pēc intensīvā darba (Склерюте 2006, 10).

Jau pirmajā Baltijas republiku Zinātņu akadēmiju bibliotēku zinātniski praktiskajā konferencē “Bibliopolis – I” Reugē (Igaunija) K. Karulis aktīvi piedalījās, bet pēc “Bibliopolis – III” konferencē Viļņā nolasīja referātu “Savstarpējās sakarības grāmatniecības attīstībā Latvijā, Igaunijā un Lietuvā” (Карулис 1970). Arī nākamajos Baltijas republiku Zinātņu akadēmiju bibliotēku pasākumos, pat līdz “Bibliopolis – X” 1983. gadā, K. Karulis gan dalījās savā pieredzē, gan arī neatteicās piedalīties priekšnesumos, vienmēr bija jautrs un asprātīgs.

Strādādams bibliotēkā, K. Karulis ar savām recenzijām operatīvi reaģēja uz jauniznākušajiem izdevumiem grāmatniecības vēstures jomā. Viņš rakstīja:

Kapitālajiem latviešu iespiestā vārda rādītājiem, kas aptver vairāku gadsimtu literāro produkciju – J. Misiņa “Latviešu rakstniecības rādītājam” un “Latviešu zinātnes un literatūras” sējumiem tagad pievienojies ne mazāk nozīmīgs darbs “Latviešu periodika, 1768–1919”. Šis rādītājs, ko sastādījis LPSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas autoru kolektīvs K. Egles vadībā, aptver 3 gadsimtu latviešu preses izdevumus, žurnālus, laikrakstus, biļetenus. (Karulis 1966b)

Arī par “Latviešu periodikas” nākamo – 2. sējumu (Latviešu periodika 1976) K. Karulis sniedzis atzinīgu vērtējumu:

Nule izdotā 2. sējuma autori ir veikuši lielu, rūpīgu darbu. Jau pāršķirstot šīs grāmatas lappuses, pārsteidz te sakopotie ārkārtīgi daudzie dati. Lakoniskā bibliogrāfiskā izteiksmē tie ik rindkopā sniedz sīku informāciju par katru aplūkoto izdevumu: ne tikai nosaukumu un izdošanas gadus, bet arī izdevuma apakštitulu, izdošanas periodiskumu, izdošanas un iespēšanas vietu, spiestuvi, redaktorus, redakcijas kolēģijas locekļus un redakcijas darbiniekus, izdevējus, izdevuma apjomu, ziņas par ilustrācijām un ilustratoriem, metienu, ziņas par sodiem, īsu satura raksturojumu, kā arī ziņas par saglabājušos numuru atrašanās vietu (lielākajās bibliotēkās) un literatūru par šo izdevumu. (Karulis 1977, 178)

Augstu vērtēdams kolēģu ieguldītā darba nozīmīgumu, K. Karulis, recenzējot H. Vaitas sagatavoto izdevumu “Garlība Merķeļa rokraksti Latvijas PSR Zinātņu akadēmijā” (Vaita 1968), vienlaikus izsaka arī nožēlu par vērtīgo izdevumu nelielo metienu:

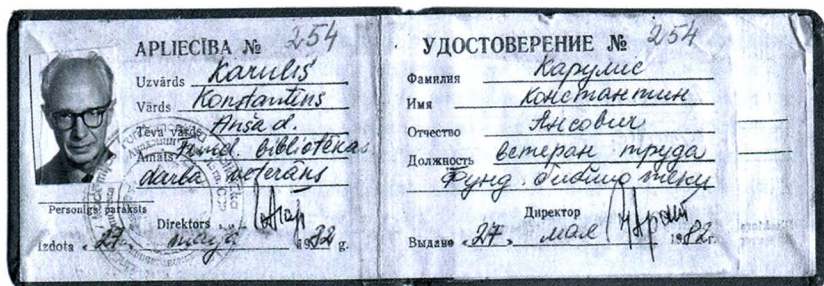
Šis gads ir Merķeļa gads, jo novembrī atzīmēsim 200 gadu kopš viņa dzimšanas. Patīkama dāvana ne vien vēsturniekiem, bet arī visiem latviešu kultūras draugiem ir LPSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas sagatavotais Merķeļa rokrakstu reģistrs [...] ar bibliogrāfes H. Vaitas komentāriem. Krājumā ietilpst pārskats par Merķeļa dzejoļiem, apcerējumiem, piezīmēm un vēstulēm, kā arī par Merķelim rakstītām vēstulēm un citu personu rokrakstiem, kas glabājas Merķeļa fondā Fundamentālajā bibliotēkā un Vēstures institūtā. [...] Merķeļa rokrakstu pārskats sastādīts rūpīgi: rokrakstu atšifrēšanā ieguldīts milzu darbs. Tāpēc žēl, ka Zinātņu akadēmijas Redakciju un izdevumu padome to atļāvusi iespiest tikai 200 eksemplāros. Ievērojot to, ka arī iepriekšējais Fundamentālās bibliotēkas lielais bibliogrāfiskais izdevums – “Latviešu periodika” – iespiests tikai 300 eksemplāros, jājautā, vai šeit neveidojas jauna, katrā ziņā negatīva tradīcija. Jau iznākšanas brīdī šie darbi ir kļuvuši bibliogrāfisks retums. (Karulis 1969b)

1974. gada martā K. Karulis publicē rakstus “Zinātniskās bibliotēkas 450 gadu jubileja” (Karulis 1974a), un “Latviešu kultūras vēsture bibliotēkas fondos” (Karulis 1974b).

Bibliotēkas darbībai K. Karulis seko līdzī, palaikam tajā iesaistoties, arī nebūdamas vairs tās darbinieks.

Misiņa bibliotēkas 100. gadadienai, 1885–1985, veltītajā rakstu krājumā “Grāmatas un grāmatnieki” (Arājs 1985) ievietots K. Karuļa raksts “No latviešu grāmatas pagātnes: Grāmatu izdošana Padomju Latvijā” (Karulis 1985a). 1988. gadā K. Karulis piedalās Latvijas grāmatniecības 400. gadadienas zinātniski praktiskās konferences sagatavošanā.³ Viņš aktīvi turpina recenzēt jaunus

³ 400 лет книжного дела в Латвии = Latvijas grāmatniecības 400 gadi: научн.-практ. конф., Рига, 15–17 нояб. 1988 г.: тез. докл. и сообщ. Фундам. б-ка АН ЛатвССР. Рига: Зинатне, 1988.

K. Karuļa darba veterāna apliecība

pētījumus latviešu grāmatniecības vēsturē. Recenzijā par Līvijas Labrences monogrāfiju “Jelgavas grāmata” (Labrence 1984) K. Karulis raksta:

Katru reizi, kad Līvija Labrence referējusi grāmatniecības interesentiem par vecajiem Jelgavas izdevējiem, viņa saistījusi uzmanību ne tikai ar jauniem faktiem, kurus viņa atklājusi rūpīgā darbā – pāršķirstot desmitiem avižu komplektu, pārcilājot grāmatu kaudzes un izskatot arhīvu materiālus. Katrs grāmatu izdevējs viņai ir kultūras darba veicējs ar savdabīgu raksturu, ar īpatnēju pieeju dzīvei un cilvēkiem, bet galvenais – ar īpatnēju pieeju grāmatai. [...] Autore sniedz ļoti bagātu materiālu (daudzi darbi publicēti pirmo reizi!), viņas stāstījums ir viegli plūstošs un interesants, un lasītājs kļūst bagātāks, iedziļinoties vecās Jelgavas grāmatu pasaulē. L. Labrence ir parādījusi labu veidu, kā pa posmiem atspoguļojama latviešu grāmatniecības vēsture. No autores un citiem grāmatniecības vēsturniekiem nu gaidīsim arī “Rīgas grāmatu”, “Cēsu grāmatu”, “Valkas grāmatu” un vēl citu Latvijas pilsētu grāmatas, jo katras pilsētas grāmatniecībai ir bijusi sava īpatnēja seja. (Karulis 1985b, 178, 180)

Seko recenzija par Ojāra Zandera grāmatu “Tipogrāfs Mollīns un viņa laiks” (Zanders 1988):

O. Zandera grāmata izdota ļoti krāšņi – lielā formātā, ar daudzām ilustrācijām, no kurām daļa krāsainas reprodukcijas. Tiešām reprezentatīvs izdevums. Izcils tas ir arī tanī ziņā, ka pirmo reizi latviešu grāmatniecībā parādījusies monogrāfija par kādu tipogrāfu un viņa iespiedprodukciju. (Karulis 1989c)

Atsaucoties uz Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas izdoto Fīrekera vārdnīcas pirmo manuskriptu (Fennell 1997), K. Karulis rakstīja:

Tagad nu mūsu priekšā ir Fīrekera vārdnīcas vecākā varianta iespiedums latīņu burtiem. Par šo izdevumu jāpateicas Austrālijas valodniekam Trevoram G. Fennelam, latviešu valodas labam pratējam un latviešu valodas vēstures zinātājam, kas jau iepriekšējos gados sarūpējis latviešu valodas seno gramatiku un vārdnīcu faksimilizdevumus. Viņš arī dabūjis nepieciešamos līdzekļus no Austrālijas Pētniecības padomes.

[...] Kāda ir Firekera vārdnīcas mūsdienu nozīme? Tanī ietverti apmēram 4 000 latviešu vārdi ar daudziem lietošanas piemēriem, kas atspoguļo XVII gadsimta Zemgalē (galvenokārt Dobeles apkārtnē) un Kurzemē runāto latviešu valodu. Daudzi īpatnēji, sen aizmirsti vārdi var noderēt mūsdienu valodas bagātināšanai, sevišķi daiļliteratūrā. Piemēram, "aizrast" ("es jau sen esmu aizradis jeb atjucis darbu"), "kļautīties" – ļodzīties ("tavi kauli jau kļautās, tu nevižā strādāt"), "lupis" – laupītājs, "pusausa" ("pusausa gaisma"), "rasma" – izdošanās, veikšanās, labums, (par labību: "augums gana ira, bet rasma nenieka"), "tverme", "tverums" – aizsardzība, patvērumš, "sašķīdi" – maiss vai sega, ko apņemas lietus laikā, "ūzma" – vaļas brīdis, vaļas laiks. Protams, Firekera vārdnīca galvenokārt noderēs tiem, kas vēlas dziļāk ielūkoties latviešu valodas vēsturē, bet ieteicams tanī ieskatīties arī žurnālistiem un rakstniekiem, lai variētu izteiksmi. (Karulis 1997c)

Laikā, kad K. Karulis strādāja bibliotēkā, tika izdots vietējais periodiskais izdevums "Grāmatnieks"⁴. K. Karulis bija šī izdevuma redkolēģijas loceklis un daudzu rakstu autors. Piemēram, 1971. gada "Grāmatniekā" K. Karulis atceras savu pirmo saskarsmi ar bibliotēku, kas nav bijusi patikama, novērtē aizgājušos gados paveikto sistemātiskā kataloga izveidē, kā arī mudina pārvarēt trūkumus, ar kuriem jāsastopas šodienas bibliotēkas darbā:

Ar Fundamentālo bibliotēku iepazinos 1947. gadā, pildīdams Zinātņu akadēmijas juriskonsulta pienākumus. Šī iepazīšanās nebija visai patikama, jo bija jārisina bibliotēkas darbinieku un administrācijas nebeidzamās domstarpības. Tās izbeidza tikai direktors K. Liepiņš ar savu autoritāti un kolektīva vadīšanas māku.

Nebija viegli kā lasītājam pirmajos gados izmantot bibliotēkas grāmatu krājumus: kataloga tikpat kā nebija, grāmatu vairums nebija sistematizētas. Atceros, ka reiz, direktora K. Liepiņa pamudināts, meklēju vajadzīgo juridisko literatūru pa milzu kaudzēm tagadējās garderobes telpās. Jo vairāk meklēju, jo vairāk apmulsu un rezultātā atšķiroju gan daudz ko interesantu, bet ne to, kas man bija vajadzīgs. Atmiņās liekas, ka tā bija pavisam cita bibliotēka, kurai ar tagadējo Fundamentālo bibliotēku ir maz kopēja.

Pirmo reizi Fundamentālās bibliotēkas plašumu un nozīmi izjutu 1955. gadā, kad sameklēju literatūru grāmatai par raksta vēsturi. Kaut arī katalogi toreiz vēl bija ļoti šauri (un vēl šaurāka bija pati katalogu telpa – tagadējā grāmatu izsniegšanas telpa), tie jau deva pietiekamu ieskatu bibliotēkas bagātībā. Atceros, b. T. Bezsmertnova toreiz, garām ejot, neticīgi pajautāja, vai tad ar mūsu bibliotēku sava apcerējuma vajadzībām būšot pietiekami, vai nebūšot jābrauc uz Maskavu vai Ļeņingradu. Un tomēr materiālu bija daudz, grāmata tapa. Jutu: uz Fundamentālo bibliotēku var pajauties!

Protams, ar toreizējo stāvokli mūsu bibliotēku grūti salīdzināt. Milzīgs ir guvums, kas šajos gados ir nācis klāt sistemātiskajā katalogā. Daudz vieglāk orientēties, daudz vieglāk strādāt lasītājam.

⁴ Grāmatnieks. Latvijas PSR ZA Fundamentālās bibliotēkas direkcijas, partijas organizācijas un vietējās komitejas izdevums. Rīga: Latvijas PSR ZA Fundamentālā bibliotēka, 1965–1975.

Ir jau arī vēl tagad lietas un vietas, kur trūkumi ir acīm redzami. Gribu pateikt tikai vienu, liekas pašu lielāko trūkumu: ka pārāk bieži lasītājus mierinām ar frāzi – “jāpaciešas, kamēr mums būs jaunā bibliotēkas ēka”. Vēl mums būtu jāaug arī vecajā ēkā. (Karulis 1971)

Vienā no numuriem atrodama arī lappuse “Tādi esam dzīvē un fotoattēlos”, kurā pasmaidīts par bibliotēkas darbinieku izteicieniem. Kā K. Karuļa spārnotais teiciens ierakstīts: “Sveiki, sveiki, es tikai gribēju pajautāt...”.

Arī mūža pēdējos gados K. Karulis labprāt piedalījās dažādos Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas rīkotos pasākumos.

“*Viss būs labi!*” – tāds nosaukums no godavīra pēdējās frāzes šajā saulē tika dots Latvijas Universitātes profesora (kopš 1922. gada), civilo un seno romiešu tiesību speciālista, žurnāla “Jurists” dibinātāja Vasilija Sinaiska (1876–1949) jubilejas izstādei, kuru Latvijas Akadēmiskā bibliotēkā atklāja 1996. gada 28. oktobrī (LV inform. 1996). Atmiņās un pārdomās par V. Sinaiski dalījās arī viens no profesora studentiem trīsdesmitajos gados Konstantīns Karulis.

Pēdējais pasākums bibliotēkā, kurā piedalījās K. Karulis, notika 1997. gada 8. aprīlī – Helmāra Rudziša memuāru grāmatas “Manas dzīves dēkas” (Rudzītis 1997) ar K. Karuļa ievadu (Karulis 1997d) un izstādes “Helmāra Rudziša “Grāmatu Draugs” Latvijā un pasaulē” atklāšana.

Neskatoties uz to, ka Konstantīna Karuļa sirds visvairāk piederēja valodniecībai, viņa darba gadi Fundamentālajā bibliotēkā bija ražīgi arī Latvijas grāmatniecības vēstures izpētē un bibliogrāfijā. Bibliotēkas vēstures liecībās viņš palicis kā zinošs, rosīgs un patīkams kolēģis ar lielām darba spējām un vienmēr starojošu smaidu sejā.

Avoti un literatūra

Grāmatnieks. Latvijas PSR ZA Fundamentālās bibliotēkas direkcijas, partijas organizācijas un vietējās komitejas izdevums. Rīga: Latvijas PSR ZA Fundamentālā bibliotēka, 1965–1975.

Karulis, K. (1966). Kārlis Egle un viņa darbs. Grām.: LPSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks docents Kārlis Egle: biobibliogrāfija / LPSR ZA FB. Bibliogrāfijas nod: Rīga, 1.–18. lpp. Mašīnraksts.

Karulis, K. (1970). Vienkārši vārdi par Kārli Egli. *Grāmatnieks*, Nr. 37 (123), nov., 34.–36. lpp.

Arājs, E. (atb. red.) (1966). *Grāmatas un to krātuves*. LPSR ZA Fundamentālā bibliotēka; redkol.: R. Joffe, K. Karulis, E. Peile, V. Zinkina. Rīga: Zinātne.

Arājs, E. (atb. red.) (1985). *Grāmatas un grāmatnieki*: Misiņa bibliotēkas 100. gadadienai, 1885–1985. Rīga: Zinātne.

Bauģis, P. (1967). Gaidīta grāmata. *Karogs*, Nr. 9, 166.–168. lpp.

Egle, K. (1980). *Manas atziņas*: izraksti no dienu piezīmēm un vēstulēm. Rīga: Liesma.

Fennell, T. G. (1997). *G. Furecker's dictionary: the first manuscript*. Rīga: Latvijas Akadēmiskā bibliotēka.

- Labrence, L. (1984). *Jelgavas grāmata*. Rīga: Zinātne.
- Latviešu periodika: bibliogrāfisks rādītājs. [4 sējumos]. Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. Fundamentālā bibliotēka. Rīga: Zinātne, 1976–1995.
- Latviešu periodika (1976). *Latviešu periodika: bibliogrāfisks rādītājs: 1920–1940*. Revolucionārā un padomju periodika. 2. sēj. Rīga: Zinātne.
- “LV” inform. (1996). “Viss būs labi!” [par izstādi Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā sakarā ar V. Sinaiska (1876–1949) 120. jubileju]. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 181, 29. okt., 7. lpp. Pieejams arī: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/41077> (skatīts 29.12.2016.)
- Roze, L., Karulis, K. (1972). Sarunas ar draugu: Kārlim Eglem – astoņdesmit pieci. *Literatūra un Māksla*, Nr. 22, 3. jūn., 11. lpp.
- Rudzītis, H. (1997). *Manas dzīves dēkas*. Rīga: Zinātne.
- Vaita, H. (1968). *Garlība Merķeļa rokraksti Latvijas PSR Zinātņu akadēmijā / Latvijas PSR ZA. Fundamentālā bibliotēka*. Rīga: Zinātne.
- Zanders, O. (1988). *Tipogrāfs Mollins un viņa laiks: pirmās Rīgas iespiestās grāmatas, 1588–1625 / Latvijas PSR ZA Fundamentālā bibliotēka*. Rīga: Zinātne.
- Карулис, К. (1970). Взаимосвязь развития книжного дела в Латвии, Эстонии и Литве. В кн.: Материалы конференции библиотек АН Прибалтийских советских республик: Вильнюс, 17–21 июня 1969 г. / Центр. б-ка АН ЛитССР. Вильнюс: [Центр. б-ка АН ЛитССР], с. 78–109. Отпеч. на ротапр.
- Склерюте, Д. (2006). Конференции Библиополис – 40 лет! Grām.: *Starptautiskā zinātniski praktiskā konference Bibliopolis XX “Bibliotēka un sabiedrība: mīļdarbības iespējas”*, Tilieši, Latvija, 2006. gada 6.–9. jūnijs. Rīga: Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 9.–16. lpp.